

САНКЦИИТЕ ЗА ИРАН – ОПИТЪТ НА ОБАМА И АНОНСИТЕ НА ТРЪМП

доц. д-р Мира Майер

По време на предизборната си кампания Доналд Тръмп ясно каза, че е против сделката за премахването на санкциите на световната общност срещу Иран. Той обяви, че категорично не одобрява сделката от 2015 г. за отпадане на санкциите, наложени от международната общност на Иран във връзка с развитието на иранската ядрена програма. Той определя споразумението като „най-лошо“ и се зарича да го анулира или поне предоговори. Основното му несъгласие е, че според него няма гаранция, че управлението в Иран не продължава да развива ядрената си програма и да обогатява уран с цел да получи ядрено оръжие.

Накратко, споразумението е за 15 години и изисква от Ислямската република да намали броя на центрофугите за получаване на обогатен уран в Иран с две-трети, да намали количеството на съхранявания обогатен уран и да разреши контрол на всички инсталации от Международната организация за ядрена енергия. Срещу това отпадат икономическите санкции, наложени дотогава от международната общност. Отпадането на санкциите означава основно спиране на ембаргото и разрешение на инвестиране от различни предприятия в Европа и САЩ в ирански бизнес предприятия.

Не бива да се забравя, че причина за отношението на Тръмп е и че дори след подписването на споразумението и отпадането на санкциите, отношението към САЩ не се променя и в публичното пространство на Иран продължават да се разпространяват определения на Америка като „Големият Сатана“ и се отрича западният модел на демокрация с доста черна стилистика.

Ако Доналд Тръмп изпълни закана си, би трябвало да се върнат икономическите санкции срещу Иран, което безспорно ще въздейства и намали темпа на икономиката на страната. Но какъв е опитът на Барак Обама? Защо той предложи режим на санкции, но след това предприе подписване на споразумение, което анулира наложените икономически ограничения? Има ли промяна в международните отношения в региона, които изострят отношенията на Ислямската република с останалите страни?

ЯДРЕНАТА ПРОГРАМА НА ИРАН И БАРАК ОБАМА

Ислямската република Иран и ООН са в конфликт за развитието на ядрената програма на страната отдавна. Резолюцията от 2010 г. за санкции срещу Ислямската република е четвърта поред (след март 2006 г., март 2007 г. и март 2008 г.), а САЩ вече 31 години са в период на санкции.

Резолюция 1929 от 9-и юни 2010 г. определя ясно ограниченията, които се налагат на страната и предвижда тяхното прекратяване, когато Иран седне на масата на преговори и се съгласи ядрените му дейности да бъдат контролирани от международни експерти. Няма краен срок, нито други заплахи. Наричат стратегията на резолюцията комбинация от дипломатия и натиск. Целта е да се отклони Иран от твърдия курс, при който може да стигне до производство на ядрено оръжие, което оттам може да попадне в ръцете на терористи.

Иран подписва Договора за неразпространение на ядреното оръжие, което го задължава да допуска инспектори на Международната агенция за атомна енергия на периодични проверки в заводите, но не спазва условието. Изграждат се тайни центрофуги за обогатяване на урана, не се дава публичност и не се допускат проверки.

Подозрението на световната общественост е, че целта на иранската ядрена програма е създаване на ядрено оръжие. Техеран отрича и твърди, че единствената цел е мирна – за атомни централи, поради нуждите от електроенергия¹.

Нуждата от нова резолюция за засилване на санкциите се появява след последния доклад на международните инспектори² на МАЕЕ от пролетта на 2010 г.. В него инспекторите твърдят, че „Иран вече произвежда достатъчно гориво за създаване на две ядрени оръжия”. Докладът описва как „Иран разширява дейността си в един от заводите за ядрени съоръжения и описва подробно как на инспекторите се забранява достъп на устройствата и как Иран отказва да отговаря на въпросите на инспекторите по отношение на дейността на съоръженията.”

Две международни събития пряко влияят на ситуацията в региона и решението за прилагане на санкции. Първото е избирането на Барак Обама за президент, а второто неуспехът на опозицията в изборите в Иран през юни миналата година. Година и половина след като президентът Обама влиза в Овалния кабинет, СС на ООН налага на Иран най-тежките санкции до момента. Не може да не се признае, че те са безспорен успех за политиката на американския президент и загуба за управляващите консерваторите в средноазиатската държава.

Резолюцията всъщност преминава в СС на ООН без вето поради засилената дипломатия на САЩ. Никой друг президент преди Обама не се придържа толкова силно към неразпространението на ядреното оръжие. В началото на мандата тактиката на Обама е да предлага реални политически и икономически стимули на Иран при условие страната да се откаже да развива мощностите за производство на ядрено оръжие. Тя не води до успех. Вторият фактор - резултатите от изборите в Иран през юни 2009 г., когато консерваторите са преизбрани.

Управляващи и опозиция излизат с различни обяснения за вота. За правителството това са истинските резултати. Никой от гражданите, които излизат да протестират на мощни демонстрации срещу измамите в преброяването, не го вярва. Иран е страна с изключително младо население – до 80 % от гражданите са под 30 г. Логично е да искат промяна. Свидетели на събитията разказват, че според тях просто е било невъзможно за управляващите да признаят огромната си загуба. Иранската опозиция зависи от международната общност. Тя очаква да се покаже ясно, че режимът е изолиран както в чужбина, така и у дома.

РЕЗОЛЮЦИЯ 1929 ЗА САНКЦИИ СРЕЩУ ИРАН НА СС НА ООН ОТ 9 ЮНИ 2010 Г.

Резолюцията е приета с мнозинство от 12 гласа при 15 възможни на страните членки. Нито една от страните от голямата петорка – САЩ, Китай, Русия, Франция и Великобритания не налага вето. В резултат на големи усилия в предварителните преговори Китай (най-големия търговски партньор) и Русия (с много обекти за изграждане в Иран и икономически интереси там) подписват резолюцията³.

Предишните санкции на ООН спират търговията с материали, които биха могли да се използват за производство на ядрени оръжия и замразяват активи на субекти, свързани с ядрената програма на Иран. Новите санкции включват ограничения върху операциите на ирански банки, разширяване на оръжейното ембарго (дори забрана за

¹ Iran - The New York Times, 17 June 2010

<http://topics.nytimes.com/topics/international/countriesandterritories/iran/index.html>

² Sanger D. E., Broad W.J. - U.N. Says Iran Has Fuel for 2 Nuclear Weapons, The New York Times, http://www.nytimes.com/2010/06/01/world/middleeast/01nuke.html?_r=1 31 may 2010

³ ООН гласува нови санкции срещу Иран, 9 юни 2010 г. <http://www.mediapool.bg/show/?storyid=166303>

продажба на тежко въоръжение) и разширяване на черните списъци с ирански лица и компании, на които могат да бъдат замразявани активите или срещу които може да се въведе забрана за пътувания. Освен това за първи път се спират отношения с фирми и компании, собственост на Революционната гвардия, чиито професионални войници (паздарани) имат пряка връзка с терористите. Революционните гвардейци са например инструкторите в обучението на бойците от Хизбула в Ливан, Хизбула в Сирия, доброволческите отряди от предимно шиитски бойци Хашт ал-Шааби в Ирак.

Веднага след приемането на резолюция 1929 Махмуд Ахмадинежад, тогава президент на Иран, в класическата негова риторика, казва, че документът е *“мръсна носна кърпичка, която ще изхвърля в кошчето за боклук”*.

САЩ засилват натиска върху Иран, като допълнително санкционират със закон повече от 30 фирми и частни лица. Санкциите на САЩ забраняват търговски и бизнес отношения с всички в приложените списъци⁴. С тези санкции се ограничава достъпа на Иран до рафинирани петролни продукти⁵. Под удара на санкциите попадат иранската Пощенска банка, Революционната гвардия, военновъздушните сили, нефтената и транспортната компания, както и физически лица. В списъка са включени няколко десетки кораба, които могат да транспортират оръжия за масово унищожаване. Новите санкции засягат повече от 20 енергийни, нефтени и застрахователни дружества, контролирани от иранското правителство. Освен това се замразяват всички активи под американска юрисдикция.

В допълнителните санкции на ЕС се забранява на негови компании да оказват помощ за развитието на технико-енергийните комплекси на Иран, да продават технологии, да оказват техническа помощ и правят инвестиции. Освен това на иранските корабни и въздушни компании се забранява да действат на територията на Европейския съюз. Въвеждат се нови визови ограничения, замразяват се сметките на Революционната гвардия. ЕС публикува на сайта „черен“ списък на повече от 40 видни ирански политици, на които им се забранява влизането в ЕС. *“Немските бизнессреди предполагат, че въведените ограничения за износ на стоки, предимно с двойно предназначение и забраната за финансово обезпечение на дългосрочни инвестиционни проекти ще се окажат чувствителни за Техеран.”*⁶

Очевидно този път обединението на страните срещу ядрената програма не е формално и всяка от тях търси начини да покаже на практика своята подкрепа с допълнителни дейности. Всъщност резолюцията представлява законова основа за повече санкции.

ПОЛИТИЧЕСКИЯТ ЖИВОТ В ИРАН

Една година след изборите иранският лидер на опозицията Мир Хюсейн Мусави призовава за съд над онези, които *„извършиха измами през изборите миналата година”*⁷. В изявление в неговия сайт Kaleme.com Мусави призовава привържениците си да не излизат на улицата за годишнината от бурните протести, за да се избегне кръвопролитие и настоява за *„Справедлив съд за онези, които извършиха измамите на изборите и измъчваха и убиваха протестиращите”*, казва Мусави.

⁴ US expands sanctions against Iran http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/us_and_canada/10336289.stm

⁵ Обама засили натиска върху Иран http://news.ibox.bg/news/id_1975676487 02.07.2010 г.

⁶ Н.А.Кожанов - Резолюция №1929 и възможные последствия ее принятия для ИРИ, Институт Ближнего Востока, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2010/14-06-10.htm>, няма дата

⁷ Iran 'vote riggers' must be tried, Mousavi says http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/middle_east/10323462.stm 15.06.2010 г.

По-късно вълната на негодувание постепенно затихва⁸. Хората се разочароват от правителството и опозиционните лидери. Двамата основни опозиционни лидери са Мир Хюсейн Мусави и Мехди Каруби. Те са предишни предани привърженици на режима. Мир Хюсейн Мусави⁹ е министър председател, който ръководи правителството на Иран по време на войната с Ирак, а Акбар Рафсанджани е бил президент. Широко известно и понякога съвсем ясно показвано е недоволството на много от най-уважаваните духовници в страната от изборите и личността на президента Ахмадинежад.

По улиците зеленото движение продължава да се вижда на демонстрации, графити и публично неподчинение. Двамата фактора заедно – народното вълнение и пробивите във властта разтърсват режима и го правят податлив на натиск повече от всякога. Логично е санкциите да пропускат режима и да окуражат зараждащата се опозиция.

РЕГИОНАЛНИЯ ЛИДЕР – В ТЪРСЕНЕ НА СЪЮЗНИЦИ

Иран се бори за позицията на регионален лидер изключително агресивно. Преди американските войници да се изтеглят окончателно от Ирак след войната от 2003 г., страната следва основно два основни принципа.

1. Поради вековното съперничество между араби и персийци в региона, тя се опитва да спечели арабската подкрепа с антиизраелски терористични действия и реторика.
2. Втората основна стратегия е именно ядрената програма. Вероятно е притежаването на ядрено оръжие да помогне на персийската държава да измести Египет от лидерската позиция в арабския свят¹⁰. Но от друга страна много експерти отбелязват, че ако Иран разработи атомна бомба, то това би била шиитска атомна бомба, а не мюсюлманска, поради големите различия между двете основни направления в исляма.

Третата стратегия – за подкрепа на въоръжени формирования, т.е. тяхното директно финансиране, обучение и ръководство, тяхното участие във военни действия във въоръжените конфликти на територията на Близкия изток се засилва много след 2011 г.

Преди това само две организации се подкрепят – Хизбулла в Ливан и Хамас в ивицата Газа, като и двете получават годишен бюджет и други финанси от шиитската държава. Когато има икономически санкции се предполага, че те ще ограничат възможността за подпомагане на други терористични организации.

Добрите отношения на Сирия и Иран имат дълга история. По време на ирано-иракската война 1980-1988 г., Сирия е едната от двете арабски държави, които открито подкрепят персийците. Има и религиозна причина - семейство ал-Асад, управляващият клан са алевити, което и вид шиитска секта. След оказаната подкрепа на Башар ал-Асад при гражданската война в Сирия, неговото оставане на власт би го направило верен васал на Ислямската република.

Що се отнася до малките арабски шейхства по брега на Персийския залив и Саудитска арабия, то Иран периодично се намесва, като разклаща властта на емирите. Заплахите в публичното пространство срещу съседите на Иран периодично се засилват

⁸ Leyne J. - Why time is against Iran's Mahmoud Ahmadinejad, BBC, 11.06.2010 г.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/middle_east/10296178.stm

⁹ Maloney S. - Iran Sanctions: Options, Opportunities and Consequences, The Financial Times, 15.12.2009 г.

<http://www.ft.com/cms/s/0/9cf5016e-74c6-11df-aed7-00144feabdc0.html>

¹⁰ The Iran Phenomenon in the Middle East - An Israeli Perspective, The Saban Center for Middle East Policy, <http://www.brookings.edu/events/2006/1019iran.aspx>

и затихват. Например през 2010 г. известният висш военен Али Шамхани, казва, че страната му ще разпали война в целия Близък изток, ако Америка атакува ирански ядрени обекти¹¹.

Заплахите са адресирани преди всичко към сътрудничащите си със САЩ държави от Персийския залив – Катар, Бахрейн, Оман, Саудитска Арабия, ОАЕ и Кувейт. Адмиралът посочва, че при нападение срещу Иран, страната ще отговори като атакува не само американските военни бази в региона, но и стратегически обекти като електростанции и нефтени рафинерии в техните държави-партньори и първа цел за иранската контраатака ще бъде Израел. Според него иранската армия има потенциала да изстреля едновременно стотици ракети срещу различни цели в Близкия изток. Тази стратегия ще доведе до по-голяма съгласуваност в действията на въоръжени групировки, върху които Иран има пряко командване”.

ИКОНОМИЧЕСКИ ПОСЛЕДСТВИЯ – ПЕТРОЛ

Иран притежава около 10% от световните петролни ресурси¹², но няма достатъчно рафинерии за преработка и страната внася около 40% от необходимия бензин. На практика цялата икономика на персийската държава се опира на приходите от петрол – около 80% от целия износ на страната.

В публичното пространство постоянно се отправят критики за прахосването на приходите от течното злато, корупцията и неефективността. Инфлацията е изключително висока. Падането на цените на петрола е фатално за икономика на страната и политиката на Иран като страна член на ОПЕК е да се повишават цените на продавания барел петрол. Страната произвежда около 4,4 млн. барела дневно и е на второ място по запаси на газ в света – след Русия. Най-големи търговски партньори са Европейския съюз (24,3% от внос/износа), Китай – 14.3 %, Япония – 9,8 %..

Досега при всичките налагани икономически санкции Иран намира начин да се снабдява с необходимите стоки за населението - чрез черна борса. Основно – през Дубай. Разказват, че *„всяка вечер от дубайските пристанища тръгват десетки корабчета, натоварени с телевизори, DVD плейъри, фотоапарати, пасти за зъби и хладилници, принтери, всичките Made in USA. Стоките преминават 160-километровото разстояние през Персийския залив до пристанището Бандар Аббас в Иран и оттам поемат към вътрешността на страната.”*

По време на санкциите Обединените арабски емирства, част от които е Дубай, са най-големият вносител на американски стоки в Близкия изток. Според изчисления на "Файненшъл таймс" една четвърт от стоките преминават в Иран - въпреки ембаргото и строгите правила. Близо 1200 ирански фирми, развиващи над 8000 вида дейности, работят на територията на Дубай, който е свободна безмитна зона. Вносът на стоките реално помага на режима в Иран. Санкциите директно засягат националната превозваческа компания, която е собственост на Революционната гвардия.

Очакван резултат при прилагане на санкции е икономическата „катастрофа” за страната, на която се налагат те. Основният признак може да бъде – криза във валутния курс и резервите на чуждестранна валута. Политическите последствия би трябвало да са огромни, защото правителството няма да разполага със средства да плаща на както на верните си привърженици и на Революционната гвардия, така и заплатите на милионите от населението, които работят в държавни предприятия.

¹¹ В. The Sunday Times <http://freeforum.politoloji.com/index.php?topic=380.0:wap2>

¹² BBC, Iran: facts and figures http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8060167.stm достъп на 23.07.2010 г.

Преди да започнат преговорите за падането на санкциите населението на Иран е засегнато от снабдяването с бензин и други стоки от първа необходимост.

Решението на международната общност за отмяна на санкциите срещу ограничаване на ядрената програма в Иран е решение за некрайни методи при постигането на контрол над възможностите за ядрено въоръжение. Дали тези методи имат успех или са „слаба“ сделка, която трябва да се отмени или предеговори ще решава вече президентът Тръмп.